

L'espanyol com a llop

MICHEL BARCELÓ “Fer-los mal, matar-los, seria, en rigor, actuar com ‘espanyols’, diu, clar, ‘Spaniards’, que practiquen a Amèrica tota mena de barbaritats, destruint ‘milions de persones’ que, tot i ser idòlatres i bàrbars i tenir, entre tots els ritus, alguns de sagnants, com el d’oferir víctimes humanes als seus ídols, eren, tanmateix, innocents respecte als espanyols. Eren els espanyols la gent més espantosa i terrible de tota la humanitat, desproveïts de tendresa o aptitud per la pietat”

Després d’observar inesperadament a la sorra de la platja la petjada d’un sol peu humà, a Robinson Crusoe li entra por del que puguin fer-li aquells humans les traces dels quals eren ben paleses. Va ser com si li hagués pegat un llamp o hagués vist una aparició. I raonablement. La presència d’humans introduïa perills més grans dels que fins llavors havien amenaçat la supervivència de Crusoe. Per un moment pensa que podria tractar-se d’una juguesca del mateix dimoni, però aviat aquesta possibilitat va ser descartada, perquè Satanàs hauria disposat de maneres més aptes per aterrir-lo. Segurament es tractava d’un salvatge, d’una criatura, doncs, més perillosa que el dimoni. Un salvatge seria un, només, de molts. En vindrien, inevitablement, d’altres. De fet, vindrien tots. I se’l menjarien. Ser devorat per salvatges era, el 1719, un destí força plausible per un home blanc perdut a la selva i, al capdavant, indefens enfront de multitud de caníbals. Crusoe, en la seva amarga i complexa reflexió sobre la por a l’home, imagina una detallada defensa militar de la seva persona. Els atacaria i, eventualment, amb les seves armes, tres escopetes, dues pistoles i una espasa, els mataria a tots. Aviat, però, després de preparar apassionadament el pla de defensa i d’emboscades, Crusoe comença a tenir dubtes. No era gens clar, per exemple, si era correcte executar vint o trenta salvatges nus dedicats a menjar-se’n un altre, salvatge o no, per impedir el sopar a la vora de la foguera de la platja. Si, és clar, la seva carn no estigués en perill de ser consumida. Menjar carn humana era, certament, un costum no natural, abominable, de la gent del país, però, al capdavant, consentit, o fins disposat, per la sàvia Providència. Així, pensant-ho fredament, qui era ell, Crusoe, per jutjar i, eventualment, executar aquells homes com si fossin criminals quan, de fet, les seves pràctiques no havien estat castigades per ningú abans. Fora, doncs, de la pròpia perseveració, no podia fer-los cap mal, als salvatges.

Fer-los mal, matar-los, seria, en rigor, actuar com “espanyols”, diu, clar, “*Spaniards*”, que practiquen a Amèrica tota mena de barbaritats, destruint “milions de persones” que, tot i ser idòlatres i bàrbars i tenir, entre tots els ritus, alguns de sagnants, com el d’oferir víctimes humanes als seus ídols, eren, tanmateix, innocents respecte als espanyols. Eren els espanyols la gent més espantosa i terrible de tota la humanitat, desproveïts de tendresa o aptitud per la pietat. Hi ha pocs dubtes que Daniel Defoe, l’autor, hagués llegit la *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* (Sevilla, 1552) de Bartolomé de las Casas, en una de les traduccions fetes a Anglaterra, probablement la del 1656. A més, de la noció general de barbaritat dels espanyols hi ha traces lèxiques clarament de De las Casas. La més notòria, “*rooting them out of the country*” (pàgina 136), que tradueix com “*estirpar y raer de la haz de la tierra a aquellas miserandas naciones*” (*Brevísima...*, pàgina 77). De las Casas utilitzà el llenguatge de Déu a *Gènesi* 6.7: “Destruiré l’home que vaig crear de la faç de la terra.”

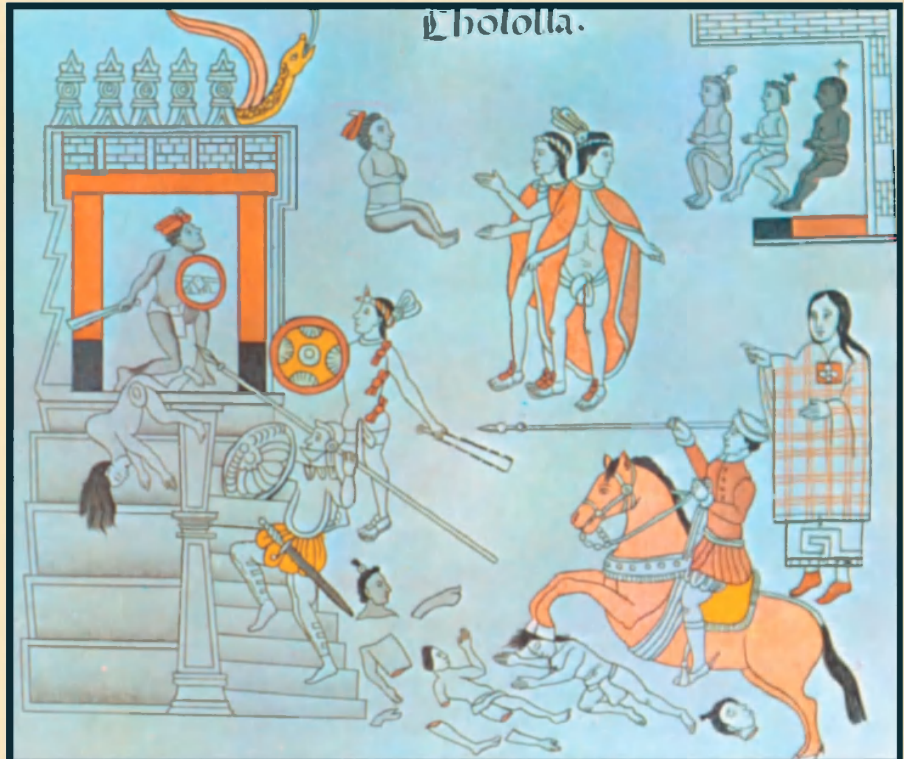
En la reflexió de Crusoe, també hi apareix la noció emocionalment suggerent, però mancada d’intel·ligència, segons la qual l’exterminador de bàrbars és també un bàrbar, per no dir el pitjor. Això havia estat difós per Michel de Montaigne cap al 1588. Però aquesta ximpleria no va afectar la lògica analítica de Crusoe, que va arribar a una formulació extraordinàriament precisa i, cal dir-ho, no gens comuna. Crusoe continua pensant com es deslliurarà del setge dels salvatges. Suposi’s que en mato una part, diguem deu, o una dotzena, i després, al cap d’una setmana o més, una altra i una altra fins “*ad infinitum*” (pàgina 146). En efecte, la reducció de bàrbars no té fi. Una vegada reconeguts intel·lectualment com a tals no se’n pot preveure una minva parcial controlada, tot i que pugui ser una mesura pràctica, sinó que l’extermi és l’objectiu raonable. Tots, no uns quants. A la *Brevísima* i a tota la seva obra, De

las Casas fa un ús crucial i profús del mot infinit com a desistiment de quantificar allò que, de fet, no té nombre: el consum que els espanyols fan d'indis. Infinites nacions d'indis, infinita destrucció. Però allò que és ara infinit té un començament ben precís: “*como cuarenta dos años ha que las vemos con los ojos sin cesar*” (pàgina 171). Sempre De las Casas, al llarg de la seva obra, torna a fixar amb precisió el començament de la destrucció infinita.

Malgrat la coincidència en l'ús del mot, no crec necessari vincular, en aquest punt, la reflexió de Crusoe amb una de les claus expositives de De las Casas. Crusoe, en la seva por de l'home i, específicament, del salvatge, arriba a imaginar que la supressió del bàrbar només, en efecte, pot realitzar-se en una successió infinita. No és aquesta, ni de bon tros, una conclusió a la qual s'arribi fàcilment. Vull dir que cal que hi intervinguin molts factors perquè pugui ser concebuda. Per exemple, la presumpció intel·lectual que el bàrbar es caracteritza sobretot per la seva invencible inclinació a no deixar-ho de ser, a preferir la seva barbaritat. Però això ho deixo, ara, de banda.

El curiós és que De las Casas, abans que Crusoe ho pensés, ja sabia això, o almenys en tenia un coneixement empíric. A Espanya, justament, s'havia efectuat aquesta pràctica d'extermini. De fet, no estava del tot enllestida quan Las Casas va acabar d'escriure a València, el 1552, la *Brevísima...* Moriscos revoltats, moriscos perseguits, projectes ben explícits de disminuir-los. Res, però, no en va dir. Ni tan sols va dir que ho veies.

Els espanyols, doncs, ho tenien fet, això de la conquesta infinita. Era, en rigor, una meravella tècnica en el maneig i alteració de societats. Quan, però, De las Casas ho percep i descriu, a Amèrica, ho considera nou i —en certa manera, ho era ben nou— après allà. És a dir, seria un comportament insòlit abans, per la qual cosa caldria una explicació específica. La que dóna, en general, De las Casas,

Dalt, il·lustració que recorda la gran matança dirigida per Hernán Cortés a Cholulla, ciutat mesoamericana on havien advertit una “conspiració indígena”. Al costat d'aquestes ratlles, Robinson Crusoe; la presència d'humans en la seva illa introduïa perills insospitats.

és prou consistent i persuasiva: el consum d'indis era convenient als espanyols, era resultat d'una cobdícia no adequadament controlada. Però, al mateix temps, l'explicació refusa tenir precedents històrics, comprovables. I així, De las Casas no troba imatge millor, ja el 1527, que recórrer a Lluc (10.3) i Mateu (10.16) —“*Ite: ecce ego mitto vos sigut agnos inter lupos*”— per argumentar que els espanyols, als quals s'havia atribuït la missió d'anyells predicant la fe en Jesucrist entre els llops, s'havien tornat, en

efecte, llops, devorant els ramats infinits d'inermes i innocents ovelles. L'espanyol, cap al 1542, era ja llop. No és, com qualsevol anàlisi dels textos de De las Casas mostra fàcilment, una metàfora prescindible. És, ben al contrari, un argument. L'espanyol com a llop. Quin passat d'home deu recordar el llop? O només pot recordar-se del de llop?

Miquel Barceló és catedràtic d'història medieval de la Universitat Autònoma de Barcelona